

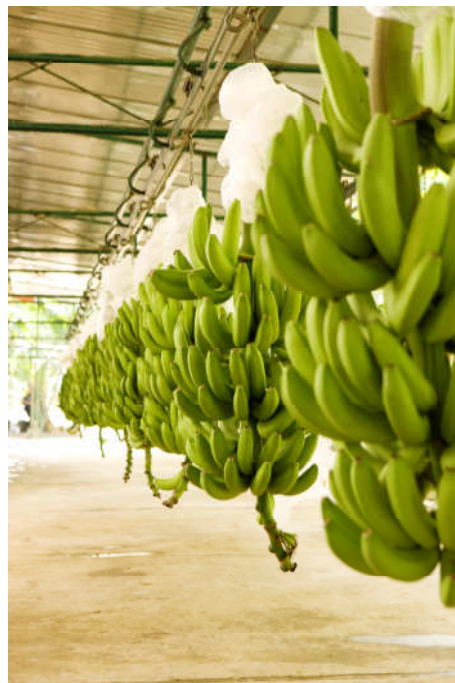
Schyssta bananer - Fairtrade och bananindustrin

Bananer är en av de populäraste frukterna i världen. Globalt produceras cirka 100 miljoner ton varje år och svenskar hör till dem som konsumerar allra mest bananer – 19 kg/person och år. Bananindustrin är grundläggande för många utvecklingsländers ekonomier, samtidigt som problemen inom produktionen och handeln är många och komplexa.

Inledning

Industrin präglas av en hög maktkoncentration - fem företag kontrollerar 85 % av marknaden. Den internationella konkurrensen är stenhård vilket leder till en stark prispress som ytterst drabbar odlarna i Latinamerika, Centralamerika och Afrika. Men den konventionella bananproduktionen präglas även av fler problematiska aspekter. Förutom att lönerna sällan går att leva på, är arbetsdagarna ofta så långa som 12-14 timmar. Rätten att organisera sig fackligt är liten och det finns sällan skydd vid uppsägningar. Den utbredda kemikalieanvändningen inom produktionen har lyfts fram och kritiserats då den leder till allvarliga skador på odlare, dess familjer, djur och miljö. Många kvinnor är särskilt utsatta då det inte finns regler för föräldraledighet eller barnomsorg i anslutning till plantagerna.

Fairtrade arbetar för att adressera dessa problem och förbättra produktions- och levnadsvillkoren för socialt och ekonomiskt utsatta odlare och anställda inom bananproduktionen. För de 78 bananproducentorganisationer som idag är certifierade av Fairtrade innebär de internationella Fairtrade-kriterierna bland annat att odlare betalas en minimilön som ligger i nivå med eller överstiger nationellt lagstiftade minimilöner och täcker produktionskostnaderna. Utöver priset för varan utbetalas en premie på 1 dollar/ såld låda till odlarna som investeras i socioekonomiska utvecklingsprojekt lokalt.

Svenskarnas banankonsumtion ligger i topp

Bananer är den frukt som äts i störst utsträckning året runt i Sverige och vi ligger i topp

gällande konsumtion av bananer i de länder som inte själva producerar frukten¹. Endast i länder som själva producerar bananer såsom Ecuador, Brasilien och Indien konsumeras det mer bananer. EU importerar 40 % av världens bananexport vilket gör oss till den största importmarknaden (jämför USA 26 %)². Den europeiska marknadens bestämmelser och handel påverkar därför starkt bananproducenterna. De största bananexportörerna är Ecuador, Costa Rica och Filippinerna³ och för Sveriges del ligger exportländerna Costa Rica och Panama i topp⁴.

Globalt är knappt 2 % av den totala försäljningen av bananer Fairtrade-certifierad. I Sverige står certifierade bananer för 4,25 % av andelen sålda bananer medan samma siffra i England är 25 %. Det finns således stora möjligheter att utöka denna marknadsandel i Sverige och genom att köpa Fairtrade-bananer påverkas situationen för producenterna.

Storskalig bananproduktion och småskaliga odlares villkor

90 % av bananerna på exportmarknaden produceras på stora plantager som ägs av större internationella företag och bananbranschen präglas av en hög koncentration vad gäller makt, produktion och vinster. I Latinamerika finns de flesta storskaliga och amerikanskägda plantagerna, s.k. "dollarbananer". Fem företag – Chiquita, Dole, Del Monte, Fyffes och Noboa – kontrollerar 85 % av världens bananhandel. Längst ner i handelskedjan finns producenterna och odlarna som beräknas få ta del av ca 4 % av försäljningspriset⁵.

Bananer odlas även av småskaliga producenter, som ofta är familjer med eventuellt ett par anställda och arbetsstyrkan utökas när det är dags för skörd. Dessa producenter har drabbats hårt av den internationella konkurrensen och i exempelvis Colombia och Ecuador slås småodlare ut av stora plantager som på grund av sin storskaliga produktion kan hålla priserna nere. Situationen är också ekonomiskt och socialt ansträngd då de småskaliga odlarna ofta har svårt att hitta handelsförbindelser och få tillträde till världsmarknaden. Inte sällan tvingas de sälja sina bananer genom flera mellanhänder som själva tar en stor del av vinsten samtidigt som bananernas ursprung, och således under vilka förhållanden de odlats och skördats, blir svårare att spåra. Som ett svar på detta har småskaliga producenter i många länder gått ihop och bildat kooperativ eller producentorganisationer som gjort dem mer konkurrenskraftiga.

Internationellt priskrig drabbar bananproducenterna

Likt situationen med många andra råvaror har priserna på världsmarknaden för bananer fallit kraftigt de senaste årtiondena bland annat till följd av konkurrens mellan marknader, leverantörer och finanskrisen. För producenterna har ökande oljepriser gjort det dyrare med emballage och gödningsmedel. De sjunkande priserna och en delvis ökande produktionskostnad drabbar framförallt människor i de utvecklingsländer där odlingen äger rum.

---

¹ SCB, Bakgrundsfakta, Regional- och miljöstatistik 2010:1, Flöden och svinn av frukt och grönt i livsmedelskedjan. En metodstudie med hjälp av materialflödesanalys.

² UNCTAD Sekretariat from FAO statistics www.unctad.org/infocomm/anglais/banana/market.htm

³. ibid

⁴ SCB, Bakgrundsfakta, Regional- och miljöstatistik 2010:1, Flöden och svinn av frukt och grönt i livsmedelskedjan. En metodstudie med hjälp av materialflödesanalys. Uppgift om import från 2006

⁵ <http://www.fairtrade.net/bananas.html#c3788>

Bananproducenternas villkor

Arbetsituationen för anställda inom bananproduktionen är på många sätt problematisk. Arbetsdagar på mellan 12-14 timmar utan betald övertid är inte ovanligt och kontrakten är ofta temporära och utan säkerhet vid uppsägning. Arbetsgivare hyr tillfälligt in personal från andra företag och underlåter på så vis att ta ansvar för de anställda. Lönerna är ofta så låga att de inte går att leva på.⁶

Ett annat problem är inskränkningar i *organisationsrätten*. I Latinamerika har alla exporterande länder ratificerat ILO:s konventioner för arbetskraft inklusive frihet att ansluta sig till fackföreningar. Trots det efterlevs inte ILO-konventionerna på många plantager och bara 10 % av de anställda beräknas vara anslutna till en fackförening. I Costa Rica har arbetare som organiserat sig eller blivit medlemmar i fackliga organisationer sagts upp och "svartlistor" över anställda cirkulerar mellan plantageägarna.

Ett av de problem som särskilt uppmärksammats är den kemikalieanvändning som håller bananerna fria från svamp och insektsangrepp och i ett fräscht skick för att klara transport och försäljning till marknaderna i norr. I en produktionsmiljö som strävar efter att hålla kostnaderna så låga som möjligt saknas ofta skyddsutrustning för arbetarna vilket innebär hälsofara både för anställda och människor i området, liksom miljön och djurlivet påverkas negativt av kemikalierna. På bananplantager i Costa Rica har en intensiv användning av bekämpningsmedel inneburit att barn föds med skador och odlare drabbas av hudsjukdomar, sterilitet och ögonskador.

Kvinnor, som i hög utsträckning är anställda i lokalerna för tvättning, vägning och packning av bananerna är särskilt utsatta då det ofta saknas rätt till mammaledighet och barnomsorg i anslutning till plantagen.

Rosa Maribel Galecio Medina, banankooperativet APPOBOSA, Peru.

Vad gör Fairtrade?

Fairtrade fokuserar på de odlare som arbetar längst ner i den globala leverantörskedjan och som ofta är helt utan inflytande över villkor som påverkar deras liv. Ambitionen är att assistera och stärka rättigheterna för odlare och anställda i utvecklingsländer som drabbas negativt av konventionell handel. I ett led att stärka småskaliga producenter som är mycket känsliga för jordbruksmarknadens fluktuerande priser och ge dem ökad tillgång till marknaden så började Fairtrade certifiera plantager och odlingar i slutet av 1980-talet. Idag finns det 57 certifierade bananproducenter i Centralamerika, Karibien,

⁶ 2004 gjorde organisationen The Co-operative Group i Costa Rica en undersökning som kom fram till att en ökning av lönen på 50 % skulle behövas för att täcka de anställdas grundläggande levnadskostnader. Se: Fairtrade Foundation Briefing Paper (2009). *Unpeeling the Banana trade.*

Latinamerika och Afrika⁷, med Colombia och Dominikanska republiken som största producentländer.

Kriterierna för bananer följer FLO:s generella kriterier men innefattar även produktspecifika kriterier som bland annat innehåller:

- Uttryckliga regler för kemikaliehantering, inklusive hälsofrämjande åtgärder gällande bananproduktion
- Regler för långsiktiga handelsrelationer
- Angivelser för ett minimipris som alltid ligger över produktionskostnad och världsmarknadspriset. Minimipriset för bananer är satt för varje enskild region.
- En premie per såld låda bananer (1 USD/18,14 kg) betalas ut till producenten med syfte att stimulera lokal samhällsutveckling.

För småskaliga odlare finns specifika kriterier som bland annat innebär att:

- En premie betalas ut som används i lokala utvecklingsprojekt
- Vinsten fördelas lika mellan odlarna i kooperativet
- Varje medlem i producentorganisationen ska ha en röst i beslutsfattandet av investeringar och frågor som rör organisationen

För plantager innebär kriterierna att:

- En premiekommitté (Joint Body) väljs demokratiskt bland de anställda för att besluta om hur premien skall användas
- Premiepengarna investeras så att de gynnar de anställda och lokalsamhället
- Ingen anställd under 15 år får förekomma
- Anställda har rätt att organisera sig
- Lönen skall vara minst på samma nivå som lokala eller nationella lagstiftade minimilöner
- Hälsofrämjande åtgärder införs

Minimipriset höjs

Till följd av den kraftiga konkurrensen med köpare som pressar priserna, vilket leder till att producenternas löner minskar så pass att de många gånger görs omöjliga att leva på, har Fairtrade från 2010 beslutat att höja minimipriset på bananer. Minimipriset är landsspecifikt men höjs med i genomsnitt 21,2%⁸.

Premien

Producentorganisationens medlemmar bestämmer själva vad de vill använda premien till, så länge beslutet inte strider mot kriterierna. Några exempel på hur premien använts är mekaniska transporter av bananerna från fälten till packningsanläggningarna, skolbygge i lokalsamhället, vattenbrunnar och vattentillförsel, fonder för utlåning av mikrokrediter, investeringar i produktionsfaciliteter, ekologiskt jordbruk och diversifiering av grödor för att öka inkomstmöjligheterna.

---

⁷ www.flo-cert.net

⁸ För mer information om detta: www.rattvisemarkt.se/cldoc/828.htm